

E. I. MONOSSZON: PROBLEMŰ TYEORRII I METOGYIKI
KOMMUNYISZTYICESZKAVA
VOSZPITANYIJA SKOLNYIKOV

A tanulók kommunista nevelésének elméleti
és módszertani problémái
Moszkva 1978. „Pedagogika”. 256 oldal

A nevelélméleti gondolkodásmód fejlődésének sajátos produktumát tarthatja kezében az olvasó. A szerzőt ugyanis eddigi munkássága alapján inkább didaktikusnak, metodológusnak ismertük, akinek az utóbbi években az oktatási folyamat világnézeti hatékonyságával (különösen a társadalomtudományi tárgyak vonatkozásai) kapcsolatos műveit tartotta számon a tudományos közvélemény. Most a szovjet Neveléstudományi Akadémia által gondozott, akadémikusok által írt kötetek sorában, újszerű kutatásokról, a nevelési problémák megoldását segítő alapvető nevelélméleti kötetet adott közre a közelmúltban a hetvenötödik évét betöltött neves pedagógiai kutató. Jelzi ez a vállalkozás is a szovjet neveléstudomány jelen törekvéseinek alaplogikáját: elméleti szintézisteremtés, az elméleti és gyakorlati feladatok távlati és aktuális szükségleteinek harmonikus kielégítése.

A kötet mottóját egy korábban (a „Szovjetszkaja Pedagogika” hasábjain), a XXV. Kongresszus határozatait elemző tanulmány kibővített és a közben felvetődött kérdésekre is reagáló összegezés nyújtja. Ebben a szerző a nevelés komplex értelmezését fejtegetve írja: „A nevelés komplex megközelítése eszméje a marxizmus–leninizmusnak a társadalmi és egyéni tudatról, azok dialektikus egységéről, a különböző társadalmi tudatformák kölcsönös kapcsolatáról szóló tanításra épül, amely a nevelés tartalmának és rendszerének is alapját képezi” (76. old.). Majd más vonatkozásban differenciáltabban is visszatér a szerző a nevelés komplex értelmezéséhez: „A személyiség valamennyi oldalára (intellektuális, érzelmi-akarat, tevékeny-gyakorlati) gyakorolt hatás komplex megközelítése abban jut kifejezésre, hogy a nevelés tartalma és módszerei előmozdítják a kommunista tudatnak, a személyiség erkölcsi-akarat tulajdonságainak, a szocialista együttélés normái és szabályai készségeinek és jártasságainak kialakítását... Csak az intellektuális, az érzelmi-akarat és tevékeny-gyakorlati tényezők egységéből kiindulva lehet kimunkálni a tanuló megfelelő személyes viszonyulását a környező valósághoz” (83–84. old.).

Ezt az egységes szemléletmódot szükséges a tanulók számára szervezett ismeretszerzési, munka-, társadalmi-politikai és játéktevékenység (vö. 82. old.) változatos formáival közvetíteni. A különböző társadalmi intézmények megnövekedett felelőssége ilyen komplex, egymást átható tevékenységi rend megteremtése iskolában és iskolán kívül egyaránt.

A szerző érdeme, hogy az egész személyiségfejlődés nevelési aspektusait s nem csupán iskolai elemeit mérlegeli a vázolt szemléletmód jegyében. A mindenoldalúan fejlett, harmonikus személyiség nevelésének össztársadalmi feltételeit helyesen szembesíti a neveléstudomány, konkrétan pedig a nevelélmélet teljesítményeivel, feladataival. A mű történeti (I. fejezet, 9–80. old.) és elméleti-metodológiai (V. fejezet, 167–192. old.) részei újszerű ösztönzéseket adnak a társadalmi-gyakorlati és elméleti-metodológiai hiányosságok leküzdéséhez. Így például a XXV. kongresszus főbb gondolatait elemelve, a szerző a kommunista nevelés elmélete és metodikája problémáinak kutatása terén a következő tartalmi gondok elmélyültebb, árnyaltabb értelmezését sürgeti:

1. A tanulók kommunista tudatának és magatartásának alakításával kapcsolatos iskolai, családi, ifjúsági szervezeti tapasztalatok elemzése. Feltárandó a társadalom valóságos hatásának, az iskolán kívüli intézmények befolyásának színvonala, hiszen ettől jelentős mértékben függ a tanulói ifjúság fejlettségének tényleges állapota.

2. Kiemelten foglalkozni kell a tudományos világnézet és az erkölcsi tudat tartalmának és szerkezetének feltárással, hogy gyorsítani lehessen a tanulók nézetrendszerének tudományos megalapozását.

3. Hasonlóan jelentősnek ítéli – sorrendet nem jelölve – a tananyag és tanterv nevelési szempontú elemzését s annak vizsgálatát, milyen módon fokozható az oktatás nevelési hatékonysága.

4. Ezt a sort teheti teljesebbé a szerző véleménye szerint a neveltség diagnózisának módszertani kidolgozása, a pszichológusok, filozófusok, szociológusok és más szakértők együttműködése, s az egységes nevelésmódszertan fejlesztését szolgáló kutatások, illetve a tanulók viszonyulásainak és érintkezésmódjainak pedagógiai szempontú vizsgálata is. (Vö. 74. old.)

Számos feladatra utalnak a kötet fejezetei egy-egy témát érintve. Így a nevelőoktatás alapjait kutatva (III. fejezet) a képzés tartalmának eszmei irányultságára vonatkozó vizsgálatok előtérbe állítását szorgalmazza a szerző. A kommunista világnézet fejlesztése feladatait értékelve (IV. fejezet) külön is rámutat a világnézeti pozíció, egyéni állásfoglalás rugói, mechanizmusai és törvényszerűségei kifejtésének szükségességére. A fegyelemre nevelés (V. fejezet) értelmezése során pedig ismét a módszertan fejlesztését, a legjobb tapasztalatok általánosítását szeretné magasabb szinten látni.

*

Annélkül, hogy a recenzált könyv részletes ismertetését folytatnánk, kiemelendőnek tartunk két fontos tartalmi elemzést a szerző problémálatásának jellemzésére. Az oktatás nevelő hatását vázolva különös figyelmet fordít a képzés tartalmának s eszmei irányultságának értelmezésére. Az alsótagozatos oktatás hároméves ciklusra átalakítása idején a fejlesztő-nevelő funkció erősítése fontos szerepet kapott. Megnőtt a szovjet valóságot, a szovjet népet bemutató témák száma. Alkalmassá tették a tananyagot az elméletibb szintű logikai műveletek gyakorlására. Megindult, de még nem teljesedett ki, a tanulók tapasztalatainak felhasználása az oktatásban. A felsőbb osztályok programját is ilyen szempontok szerint alakították s alakítják át. Az ismeretsajátítás folyamatában a tanulók aktivizálása minden szinten hangsúlyt kapott. Az egyes tárgyakat külön megvizsgálták a világnézeti, erkölcsi, politikai, eszmei mondanivaló szempontjából. Sajátos példákkal igazolja a szerző, hogy a dialektikus materialista világnézet megalapozása, a munkásosztályhoz, a párthoz, néphez való hűség nevelése nem lehet csupán egy-egy tárgykör vagy tantárgy részfeladata. A VIII. osztályban oktatott „A szovjet állam és jog alapjai” tantárgy (ill. a „Társadalomismeret” felsőbb záróosztályokban) csupán más tárgyakkal együtt lehet hatékony a tanulók ideológiai, politikai kultúráltságának fejlesztésében. Leontyev A. N., Bozsovics L. I., Davidov V. V., Szlavina L. Sz., illetve Lerner I. Ja, Scsukina G. I., Iljin V. Sz., Rogova R. M., Koszolapov és Kinkulkin A. T. kutatásainak összegezése alapján a szerző bemutatja az oktatás világnézetformáló szerepét s az eszmei-politikai nevelés főbb törvényszerűségeit is érzékelteti. (Vö. 124. old.)

Külön nyomtékkal hívja fel a figyelmet – Krupszkaja N. K. és Makarenko A. Sz. nyomán – a nézetek és meggyőződés, valamint az emberi viszonyulások kölcsönhatásának törvényszerűségeire. A személyiség általános irányultsága és világnézeti meghatározottsága a valósághoz való viszonyulások forrása is. Más összefüggésben ezért tér ki a világnézet szintjének s a vizsgálatával kapcsolatos érveknek a jellemzésére. Lerner J. Ja., Zelesszkaj G. Je, Szücsojenko I. V. és Scsurevics V. M. vizsgálatait bemutatva saját állásfoglalását a világnézet állapotával összefüggésben a következő mutatókkal körvonalazza:

a) A tudomány azon legfontosabb elméleteinek, törvényeinek és fogalmainak optimális elsajátítása, amelyek a természet, a társadalom és a gondolkodás fejlődése lényegének megragadását meghatározzák;

b) tartós, öntudatos személyes viszonyulás a tanulmányozott anyaghoz, annak világnézeti tartalmához, illetve pártos, osztályjellegű felfogás a nemzetközi és a társadalom politikai élete jelenségeit illetően;

c) a kommunista eszmékért folytatandó harc készségeinek elsajátítása, a szovjet társadalom erkölcsi, esztétikai értékeinek befogadása s készség saját nézeteinek és meggyőződésének védelmére;

d) a hétköznapi életben kommunista meggyőződés és magatartás tanúsítása;

e) a kommunista világnézettől és magatartástól eltérő nézetek, vélekedések és egyes tanulók viselkedésének figyelemmel kísérése.

Ha ezeket a mutatókat tovább is kell bontanunk, jelen formájukban is jelentékeny segítséget nyújthatnak a világnézeti fejlettség tanulmányozásához.

A fegyelem, hazafiság és internacionalizmus, a kollektívizmus és humanizmus fogalmainak (részben a szerző által is jelzett viszony-kategória) tartalmi differenciálása elvezethet a személyiség fejlettségének tartalmi-metodikai jellemzéséhez.

*

A szovjet pedagógia és a nevelés elmélete mint diszciplína jelentős fejlődésen ment át az elmúlt hat évtizedben. Ahogy jelen könyv szerzője is bizonyítja, ez a fejlődés, természetesen, nem volt egyenes vonalú. Buktatókról, vitákról, fogalmak változásáról s a szovjet nevelés nagy korszakairól, jelen problémáiról ír a kötet alkotója, aki maga is részese volt ezeknek a folyamatoknak.

A kötet első része (9–75. old.) értékeli a marxista neveléstudomány tartalmának, metodológiájának legfontosabb belső fejlődési vonulatait. Szakavatott kézzel mutat rá a szerző a klasszikus marxi–lenini örökség, Krupszkaja, Makarenko és az egész 20–30-as években működött nemzedék alkotásainak jelentőségére. Alapos feldolgozást kaphat az olvasó az újjáépítés, majd a XX. kongresszus utáni neveléstudományi tevékenység jellemzőiről.

Részletesen szól a fejlett szocialista társadalom nevelésére ható elméleti tételekről, a XXV. kongresszus gondolatrendszerének alkalmazásáról s a jelenlegi vitákról, eszmecserékről is. Koroljov F. F., Kairov I. A., Goncsarov V. K., Boldürjev N. I., Jeszipov B. P., Ogorodnyikov I. T. munkásságának méltatása mellett a jelen alkotógardájának legjobb műveit is mérlegre állítja, s kritikus szemmel szól hozzá például a nevelés alapfogalmainak, a módszertannak, vagy az esztétikai nevelés tartalmának meghatározására irányuló eszmecseréhez. Atutov P. R., Azarov Ju. P., Scsukina G. I., Novikova L. I., Liimetc H. I., Konnyikova T. Je és Szuhomliszkij V. A. alkotó tevékenysége ugyanúgy helyet kap ebben a gazdag sorban, mint Lihacsov B. T. Marjenko J. Sz., Gorgyin Ju. L., Korotov V. M., illetve Lerner J. Ja., Szkatkin M. N., Bogdanova O. Sz., Sackaja V. N., Kabaljevskij D. B., és Malkova Z. A., Vulfson B. L., Jarkina T. F., Filonov G. N., Szvadkovszkij I. F. tevékenysége. Így sem lehet teljes ez a felsorolás, de megmutatja a neveléstudomány sokrétű, gazdagodó és elmélyülő belső folyamatait, fejlődési vonulatait.

Méltán írja a kötet szovjet recenzense, hogy jelen mű a metafizika maradványainak leküzdését szolgálja (I. Badanszkij Ju. K. ismertetését, Szovjetszkaja Pedagogika 1978. IV–8, 134. old.). A pedagógiai tapasztalat általánosítása útján kerül el maga is a szerző is ezt a veszélyt. A kötet tanulmányozása és megvitatása – esetleg főbb részeinek gyors közreadása, majd az egész mű publikálása – meggyőzheti az olvasót ennek a gondolkodásmódnak a helyességéről. Alapvető fontosságú kötetet üdvözölhetünk Monosszon munkájában, amely metodológiai és tartalmi feladataink jobb megoldásához értékes segítséget nyújt.

Petrikás Árpád

AZ ÉRTELMI FOGYATÉKOSSÁGOK KÖREREDETE A BUDAPEST-VIZSGÁLAT TÜKRÉBEN

Szerk. Czeizel Endre, Lányiné Engelmayer Ágnes, Rátay Csaba
Budapest 1978. Medicina Könyvkiadó. 224 oldal

Az értelmi fogyatékoság egész társadalmunkat érintő, napjainkban különösen aktuális probléma. Elegendő bizonyítékot szolgáltat erre a nagyszámú publikáción kívül az a szomorú statisztikai adat, mely szerint az értelmi fogyatékosok gyakorisága Magyarországon a nemzetközi átlagot valamivel meghaladó érték (3,2–3,3%).

Eldondolható az, a gyakorló pedagógusok által egyre gyakrabban hangoztatott vélemény is, hogy az újabb generációk értelmi képességei elmaradnak a korábbiakéitól. A borítók nem fukarkodnak a magyarázattal sem. Állításukat valóságos tényekkel igazolják, például azzal, hogy az orvostudomány fejlődése következtében, a természetes szelekcióval dacolva sok, régen életképtelennek bizonyult